

CUMHURİYETİN 50. YILINDA TÜRKİYE PAMUKLU SANAYİNDEKİ GELİŞMELER

Y. Müh. HIZIR CEYLAN
Sümerbank Genel Müdürü

GİRİŞ:

Anadoluya 1071 Malazgirt Zaferiyle girerek, Avrupa'da büyük rağbet kazanan dokumacılık, 17. yüzyılda Avrupa'da başlayan sanayileşme hareketi üzerine, pazarlarını kaybetmeye başlamış ve 1838'den sonra tamamen durmuştur.

Tanzimatla girilen teşebbüsler ve ikinci meşrutiyet gayretleri de, bu sanayi gelişmesinde başarılı olamamıştır.

Yine, Türkler tarafından Anadoluya getirilen pamukçuluğun gelişmesi için, 1862-1863'de İngiltere ve Mısır'dan tohumluk getirilmiş ve çırçır makinaları ithâl edilmiştir.

Cumhuriyetin ilâni sıralarında faaliyetini devam ettirebilen Pamuklu Fabrikalarında, toplam 65.750 iğ ve 808 tezgâh bulunuyordu.

Yünlü Fabrikası olarak da; 1935'de kurulan Hereke ile, 1955'de kurulan Feshane, faaliyetlerini devam ettirebilmiştir.

Bu Sanayi ihtiyacı olan Merinos yapağısının, Yurt içinde sağlanması için, Osmanlı İmparatorluğu devrinde girilen Merinoslaştırma teşebbüsleri de başarılı olamamış ve yetiştirilen Merinos nesli kaybolup gitmiştir.

Bu Sanayide kullanılan tiftik de, 13. yüzyılda Türkler tarafından Anadoluya getirilmiş ve Türk tiftiği ve tiftik mamülleri büyük ün kazanmıştır.

Cumhuriyet Devrinde Sanayileşme Hareketleri ve Sümerbank'ın Kuruluşu :

1921'de T.B.M.M. Hükümetinin, o zamanki sınırları içinde yapılan sanayi sayımına göre, yılda 3.650 ton pamuk ipliği, 26.000 ton pamuklu dokuma ve 5 milyon metre yünlü dokuma ithâl ediliyordu.

1923 İktisat Kongresinde, Türk Tekstil Sanayiine yön veren kararlar alınmış ve buna göre 1924'de Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş, Bakırköy, Hereke ve Feshane ile Bünyan ve Isparta halı ipliği iştirak fabrikalarının işletilmesi bu Bankaya verilmiştir.

1927'de yeni bir Teşviki Sanayi Kanunu getirilmiş, 1929'da Gümrük Kanunu çıkarılmıştır.

1930'da, 2. Sanayi Kongresinde; Dünyada başgösteren iktisadi buhran dolayısıyla, sermaye, teknik bilgi ve teşebbüs yetersizliği yüzünden, sanayi tesislerinin beklenen hızla gelişmemesi, Hükümeti, Devletçi bir iktisadi politika takibine sevk etmiştir.

1933'de Sümerbank kurulmuş, Sanayi ve Maadin Bankasından intikâl eden Fabrikaları işletmek, Devletçe kurulacak Fabrikaların etüd ve projelerinin hazırlanması, Özel Sektörce kurulacak teşebbüslere sermaye iştiraki sağlamak, teknik eleman yetiştirmek, finansman ve Bankacılık görevleri, bu teşekküle verilmiştir.

Pamuklu Sanayii :

Cumhuriyet devrinde, Birinci Beş Yıllık Plânla; Sümerbank'a Bakırköy Fabrikası tevsiî ile Ereğli, Kayseri, Nazilli ve Malatya Fabrikalarının kurulması görevi verilmiş ve böylece, kurulan 6 Fabrika ile, Sümerbank'ın kapasitesi 126.040 iğ ve 3.091 tezgâha çıkmıştır.

1945'de, İkinci İvedili Kalkınma Plânı ile; 91.396 iğ ve 1.000 tezgâh ilâvesi cihetine gidilmiş, böylece Sümerbank'ın iğ sayısı 217.438'e, tezgâh sayısı 4.091'e çıkmıştır.

1950'den itibaren, Özel Sektörün teşvik edilmesi sonunda; 1949'da 140.465 iğ, 2.425

tezgâh olan Özel Sektör kapasitesi, 1956'da 465.402 iğ ve 10.509 tezgâha ulaşmış ve Sümerbankın hissesi iplikte % 32, dokumada % 28'e düşmüştür. Özel Sektör Tekstil Sanayiinin gelişmesinde, Sümerbank'ın yetişirdiği elemanların büyük payı olmuştur.

1967'de 966.120 İğ,	21.472 Tezgâh,	140.000 Ton İplik,	700 Milyon Metre Bez
1963'de 841.032 İğ,	19.323 Tezgâh,	94.124 Ton İplik,	543 Milyon Metre Bez

olmuştur.

Bu dönemde, Yurd içi talebin karşılanması, kapasiteden tam olarak faydalanılması, ham madde yerine mamül ihracatının geliştirilmesi öngörülmüş ve yapılan modernizasyonlar sonucu, kapasitede artış olduğu gibi, sentetik lif işleme imkânları sağlanmıştır.

Atölye imalatı aşamasında bulunan; trikotaj ve hazır giyim sanayii de Fabrikasyona yönelmiştir.

İnkilâptan sonra, yeni Anayasa, Plân fikrini getirmiş ve Devlet Plânlama Teşkilatı kurulmuştur.

1. Plân döneminde (1963-1967) 1.563 milyon liralık yatırım yapılmıştır. Böylece kapasite ve istihlal:

2. Plân döneminde (1968-1972) öngörülen 1.9 milyar TL'lık yatırımla, işletmeleri ekonomik kapasitelere ulaşmasını sağlamak üzere, vergi muafiyeti, yatırım indirimi ve ihracatı teşvik tedbirleri alınmıştır. İhracata dönük teşebbüslere öncelik verilmesi, dengeli dağılım suretiyle, Bölgeler arasındaki gelişme farklarını dengeleştirmek için, gecikmiş bölgeler için avantajlar sağlanmıştır.

Bu dönemde kapasite ve istihlaller:

1968'de 1.160.000 İğ,	21.800 Tezgâh,	145.000 Ton İplik,	780 Milyon Metre Bez
1972'de 1.450.000 İğ,	29.250 Tezgâh,	189.000 Ton İplik,	945 Milyon Metre Bez

olmuştur.

1972 iplik ihracatı 24.654 ton, pamuklu dokuma ihracatı 5.623 tondur (Sümerbank 9.666 ton iplik, 14.6 milyon metre bez).

Yünlü Sanayii :

Cumhuriyet devrinde görülen gelişme sonunda, yünlü sanayiinin yapağı ihtiyacını sağlayan koyun mevcudu, 37,4 milyona çıkmıştır (Bunun 925.740 başı Merinos ve Melezdir). Halen 46.400 ton yapağı elde edilmektedir.

Kamgarın Sanayiinin ihtiyacı olan merinos yapağısının büyük kısmı ithal suretiyle karşılanmaktadır.

Cumhuriyet devrinde, 1928 ve 1935'de, melezleme çalışmaları yapılmış ise de, meraların azalması dolayısıyla, başarılı olmamış, 1951'de çalışmalar, Orta ve Güney Doğu Anadoluya kaydırılmıştır.

1956'da, Sümerbankın da iştirâki ile, Türkiye Tiftik ve Yapağı A.Ş. kurulmuştur.

1960'dan itibaren, suni tohumlama uygulanmaya başlanmıştır.

Halen, Merinos yapağı ihtiyacının Yurd içinden karşılanması için, Orta Anadolu şartlarında 13-14 milyon, Akkara-

man'dan 4-5 milyon baş merinos yetiştirilmek suretiyle, 7 yıl sonunda yağlı kuyruklu merinos tipine dönülerek, 7-8 bin ton Merinos yapağı elde edilmesi için bir proje hazırlanmıştır.

Bu sanayide kullanılan önemli ham maddelerden biri olan tiftik, halen yılda 4.500 ton kadar üretilmekte, bir kısmı ihraç edilmektedir.

Cumhuriyetin ilânında, Memleketimizde Hereke ve Feshane dışında Özel Sektöre ait tek bir Fabrika faaliyet buluyordu.

Sümerbankın kurulmasıyla, Sanayi ve Maadin Bankasından intikâl eden Hereke ve Feshane dışında 1. 5 yıllık Plânla 17.140 iğlik Merinos (Kamgarın İplik) Fabrikasının kurulması kararlaştırılmış ve 1938'de, ATATÜRK tarafından işletmeye açılmıştır (1953'de kapasite 38.100 iğ'e çıkarılmış, ayrıca 176 tezgâhlık dokuma ve apre kısımları ilâve edilmiştir).

Strayhgarn Sektöründe, Isparta ve Bünyan Halı İpliği Fabrikaları da Sümerbanka geçmiş ve 1953'de Diyarbakır Şayak Fabrikası işletmeye açılmıştır.

1. 5 Yıllık Plânda; Türkiye Yünlü Sanayii kapasitesi ve istihlal durumu :

	Kamgarn	Strayhgarn	İplik İstihsalı	Dokuma	Dokuma İstihsalı
1963	156.514 İğ	82.002 İğ	17.625 Ton	4.200 Tezgâh	23.421 Milyon Metre
1967	171.180 İğ	85.063 İğ	25.700 Ton	4.295 Tezgâh	27 Milyon Metre

2. 5 Yıllık dönemde yapılan yatırımlarla, ulaşılan yünlü kapasitesi ve istihsal durumu şöyledir :

Kamgarn	Strayhgarn	İplik İstihsalı	Dokuma İstihsalı
207.000 İğ	84.000 İğ	34.000 Ton	34 Milyon Metre

Halen, Yünlü mamül ihracatı 1.440 milyon TL olup, Giyim Sanayii ihracatında pamukludan sonra 2. sırayı işgal etmektedir.

Halicilik :

Anadoluya Selçuk Türkleri tarafından getirilen, sonraları bütün Dünyada büyük şöhrete ulaşan halıcılık, 1891 Viyana sergisinden sonra, eski kalite ve sanat değerini kaybederek, ticarî bir metâ haline gelmiş, Avrupa ve Amerikanın istediği tiplerde imalât yapan bir ev sanayii halini almıştır.

1923'de 393.080 m² olan ihracat, 1927'ye kadar artmış, Dünya iktisadî buhranı ile durmuş, sonra tekrar ilerlemeye başlamış ise de, 2. Dünya Harbi ile yeniden gerilemiştir.

1950'den sonra iştirâ gücündeki gelişmeler ve para değerindeki dalgalanmalara uyarak, üretim gelişmiş, 1958 stabilizasyon kararlarından sonra ihracat artmaya başlamış ve 1960'dan sonra kaliteli imalâta yönelmiştir.

Halen 80.000 tezgâhta 3.8 milyon m² üretim yapılmaktadır.

1972 ihracatı 397.000 kg.'dır (Sümerbank 6.289 m²).

Sümerbank, geleneksel el halıcılığını geliştirmek amacıyla, bir Halıcılık Müessesesi kurmuş, Isparta Fabrikası ve Herke Eğitim Merkezi dışında, âmiller, Kooperatifler, Ceza Evleri ve münferit tezgâh sahiplerine imalât yaptırarak, 6.000 tezgâh ile, 100.000 m² halı üretmek ve bunları yıkamak üzere (ayrıca 100.000 m² fason yıkama yapacak) bir proje hazırlamış ve tabkikata geçmiştir.

El halıcılığının ihracata yönelmesi ile, Yurd ihtiyacının daha ucuz tiplerle sağ-

lanması için, makina halısı tesisleri kurulmasına gidilmiş olup, Sümerbank tarafından da Diyarbakır'da bir makina halısı fabrikası kurulmuştur.

İpekçilik :

Osmanlı İmparatorluğu zamanında (bugünkü sınırlar içinde) 9 milyon kiloya kadar çıkan koza istihsalı, Birinci Dünya Harbinde, bakımsızlık ve kozanın para etmemesi üzerine azalmış ve işgal altındaki topraklarda yapılan tahribat sonucu, İstiklâl Harbi sonunda 250-300 bir kiloya düşmüştür.

Cumhuriyet devrinde ipekböcekçiliği istasyonları ve Enstitüsü açılmış ve Koza Tarım Satış Kooperatifleri kurularak, ipekböceği yetiştirileceğini teşvik edici tedbirler alınmıştır.

Halen 70.000 aile, dut yetiştirmekte, 120 kadar tesiste 600 mançınıkta ipek çekilmektedir.

Sunî - Sentetik Lif Sanayii :

Cumhuriyet devrinde, Dünyadaki gelişmeler dikkate alınarak, ilk defa olarak, Birinci Beş Yıllık Planla Sümerbanka, Gemlikte bir Sunğıpek (Viskoz) Fabrikası kurulması görevi verilmiş ve 1935'te temeli atılan tesis, ATATÜRK tarafından İşletmeye açılmıştır.

İç tüketimin artması üzerine, bu Fabrika kapasitesinin 9.000 tona çıkarılması yoluna gidilmiştir.

Sentetik lifler ilk olarak 1958-59 da, cüzi miktarda ithâl edilen naylon ile, Tekstil Sanayiiimize girmiş ve ilkin, Sümerbank'ın bir İştirâki bulunan Sifaş, bunu takiben de diğer naylon Fabrikaları kurulmuştur.

1966.da kurulan Polilen, ilk Poliester Fabrikası olup, tek Akrilik Fabrikası olan AKSA 1972'de faaliyete geçmiştir.

Böylece, 1964'de 200 ton olan sentetik lif istihşali, 1970'de 14.400 tona çıkmıştır

Halen, artan ihtiyacı karşılamak üzere, bir taraftan mevcut tesisler tevsi edilirken, yeni tesislerin de kurulmasına devam edilmektedir.

Böylece, önümüzdeki bir kaç yı için de Memleketimiz önemli bir sentetik lif üretici Ülke durumuna gelecek, ham madde ihtiyacının büyük kısmının da Yurd içinde üretilmesi sağlanacaktır.

Trikotaj, Hazır Giyim Sanayii :

Memleketimizde eski bir geçmişi olan bu Sanayi, Plânlı dönemde Fabrikasyona yönelmiş, özellikle sentetik liflerin tektürize edilmesiyle, hızla gelişmiştir.

Son yıllarda çok sayıda dâiresel trikotaj makinası yanında, çorap makinası gibi çeşitli örgü makinası getirilmiştir.

Konfeksiyon dalı da yine son yıllarda hızla gelişmiştir. Özel Sektör tarafından önemli sayıda konfeksiyon tesisi kurulduğu gibi, Sümerbank'ın 2 pilot tesisi de faaliyete geçmiş bulunmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda Sümerbank'ın konfeksiyon kapasitesi çok daha genişleyecektir.

Pamuk Dışında Kalan Diğer Bitkisel Lif İşleyen Sanayii :

Memleketimizde halen 8.000 ton kendir, 3.700 ton keten lifi üretilmektedir. Cumhuriyet devrinde, 2. İvedili Plân gereğince, Sümerbank'a, Taşköprüde kendir havuzlama, soyma ve işleme tesisleri kurulması görevi verilmiştir. 952 iğ ve 60 tezgâhlık tesis, 1952'de faaliyete geçmiş, 1969'da kanaviçe dokuma kısmı durdurularak, sisal halı ve yolluk tezgâhları kurulmuştur.

Taşköprü dışında Fabrikasyon halinde keten, kendir işleyen Özel Sektöre ait 2 tesis ile, biçerbağlar, balya ipi ve halat imâl eden tesisler vardır. Ayrıca, bazı işletme ve Kooperatifler de kendi çıkırlarında iplik eğirip, bundan urgan yapmaktadır.

Plâstik Ambalâj Sanayii :

Son yıllarda, özellikle jüt ambalâj madesi yerine kaim olmak üzere, Dünyadaki gelişmelere paralel olarak, Memleketimizde de, ilki 1969'da olmak üzere, çeşitli polietilen, polipropilen kanaviçe ve torba imâl eden Tesisler kurulmuştur.

ELEKTRİK MAKİNALARI VE GEREÇLERİ İMALÂT SANAYİİ İLE ELEKTRİK SANAYİİMİZİN SON 50 YIL İÇİNDEKİ GELİŞİMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

Elek. Y. Müh. NECATİ TÜRKER

TARİHSEL GELİŞME

Cumhuriyetimizin ilân edildiği yıllarda; Memleketimizde elektrik sektörünün imalât dalında herhangi bir üretim faaliyeti mevcut değildi. Bilindiği gibi Yurdumuzda elektrik enerjisi ilk defa 1902 yılında Tarsus'ta kullanılmaya başlanılmış ve daha sonraları İstanbul, Ankara başta olmak üzere büyük şehirlerimizde mahalli elektrik santralleri ve dağıtım şebekelerinin inşa ve tesisi işine girişilmişti. O yıllarda sadece Memleketimizde

değil, diğer bütün memleketlerde de elektrik enerjisinden faydalanma alanları çok mahduttu. Elektrik daha ziyade ışık enerjisi şeklinde aydınlatma maksatları için kullanılıyordu. Esasen elektrik enerjisi 20. Asrın başlarında yeni yeni gelişmeye başlayan bir sekonder enerji türü durumundaydı. Bu itibarla 1923 senesindeki toplam elektrik enerjisi tüketimimize bir göz atarsak yılda 120 milyon kilovatsaat gibi bir rakamla karşılaşırsak ki, bu bugünkü ölçülere göre ancak ufak çaptaki bir fabrikanın yıllık elektrik enerji